

Vliv světové globalizace na strategii

Tak zvaná globalizace není ve skutečnosti nic zas tak nového. Vždyť ve dvacátém století se odehrály dvě světové války, což dokazuje, že globalizace byla strategickou realitou ještě dříve, než se toto slovo stalo módním. S nástupem mezikontinentálních řízených střel se svět ještě více zmenšil. Strategie již nebyla vázána na zeměpisnou polohu – nikdo na světě nebyl proti globálnímu dosahu těchto střel imunní. A podobně také po skončení studené války díky globalizaci bude strategické umění podstatně jiné než bylo předtím. Jedním z prvních projevů této změny byl i zásah NATO v Kosovu. Touto problematikou se dnes zabývá řada známých autorů. Jedním z nich je i Jean-Marie Guéhenno z Institutu pro vyšší obranná studia v Paříži. Článek je převzat z časopisu Survival, no. 4, 1998–1999.

* * *

Popisuje pojem globalizace skutečně novou situaci, která nás nutí znovu promýšlet naši strategii? V současné době bohužel neexistuje jedna obecně přijímaná definice světa. To je pravděpodobně jedním ze zdrojů koncepční nejistoty konce dvacátého století. Víme, jaký svět jsme opustili, ale nedokážeme charakterizovat ten, do kterého vstupujeme. Buď používáme negativní definice, jako např. svět po studené válce, či neurčité pojmy jako je globalizace. Podle vztahu k posledně uvedenému termínu můžeme zastánce tradiční diplomacie rozdělit na dvě hlavní kategorie:

● Na ty, kteří popírají její důležitost a tvrdí, že co se týče strategie, nic se nezměnilo. Státy se mění méně, než se stoupenci globalizace domnívají.

● Na ty, kteří tvrdí, že ačkoliv globalizace znamená zásadní změnu používaného měřítko, nemění se povaha mezinárodních vztahů. Existující instituce a aktéři mezinárodní politiky se přizpůsobí novému kontextu a dále budou používat tradiční strategické koncepce. Jedni vítají možnost, že se USA stanou neformálním hegemonem, pro druhé představuje globalizace pouhou zamaskovanou amerikanizaci – novou ideologii, která v podstatě legitimizuje převahu určité moci. Pro ty je potom klíčovým strategickým cílem klást globalizaci odpor. Podle toho, v které části světa žijí, očekávají, že stávající instituce – zejména Evropská unie (EU) – či jejich vlastní národní státy, budou fungovat jako bašta proti anonymním a neanonymním silám globalizace a vytvoří tak novou rovnováhu sil.

Ať se to komu líbí, nebo ne, vliv globalizace na mezinárodní strategii bude větší než předpokládají tradiční politologické školy. Rozdělení vnitřní a zahraniční politiky postupně zmizí. A globalizace je zatím tím nejlepším pojmem, kterým můžeme tyto jevy popsat. Globalizace je proces, který popírá tradiční definici strategie. Jaký je vlastně smysl národních zájmů, když se lidská společenství stávají nestálými, proměnlivými a regionální zájmy nemohou být izolovány od globálních? Jaký má smysl tzv. rovnováha moci, jestliže velmoci již nejsou suverénními činiteli, ale vzájemně závislými hráči, kteří uvízli v síti transnacionálních vztahů? Jaký význam má hegemonie, jestliže jediná supervelmoc naší doby – Spojené státy je jen neochotným šerifem, jehož

skutečná síla, i když je podložena tradiční vojenskou mocí, často spíše závisí na „měkké“ síle a na autonomních rozhodnutích nestátních činitelů, kteří rozšiřují americký ekonomický a kulturní vliv?

Globalizace: minulost a současnost

Současnost je někdy přirovnávána k době před první světovou válkou, když zlatý standard neměl konkurenci, mezinárodní kapitál dosáhl nejvyšší historické výšky a rychle se rozvíjel mezinárodní obchod. Ale ani taková, dnes bychom řekli globalizace, nezabránila světové válce, ani nezměnila staletá pravidla tehdejší strategie. Chybějící rovnováha mezi soupeřícími mocnostmi, střet zájmů, měly tragické následky. Formálně konflikt skončil smlouvami z let 1919–21, ve skutečnosti ale trval až do vyřešení německé otázky. Tu nevyřešil ani konec druhé světové války, ale až jeho sjednocení v roce 1990. A je možné dodat, že problém bude definitivně uzavřen, až bude všude zavedena jednotná měna euro a EU vstoupí do nové fáze.

To jsou fakta, na nichž je založen předpoklad, že probíhající historický cyklus přichází ke svému konci a že vstupujeme do nové fáze. Vrací se snad situace, jaká existovala před rokem 1914, bude svět formován stejnými silami a stejným způsobem? I když jsou některé shody až příliš nápadné, přece jenom při bližším zkoumání vidíme, že zde existují podstatné rozdíly. Proces integrace a dezintegrace na konci dvacátého století je mnohem hlubší než před první světovou válkou. Před rokem 1914 byly integrace i dezintegrace řízeny ideou státu. Národní státy byly pokládány za klíčové nositele změn. Stará impéria byla ohrožena, neboť v té době byl nacionalismus pokládán za pozitivní sílu. Suverenita byla legitimním cílem a státnost jeho nástrojem. Nacionalismus předválečného období byl sebejistý a agresivní. Všechny státy měly globální ambice a nepotřebovaly uvažovat o globalizaci; to slovo vlastně ještě neexistovalo. Kapitálové trhy, např. ruské dluhopisy, byly politicky podporovány, národní citění se řídilo vlastní logikou a zvyšovalo pocit identity.

Dnešní svět je jiný. Rozpad koloniálních impérií, Sovětského svazu, vznik množství nových států, tyto státy nejenže neposílilo, ba naopak: velmi rychle se ukázala možná omezení uplatňování státnosti. Je příznačné, že po skončení studené války nejsilnější nacionalismus vznikl v těch nejslabších zemích, které jsou svou povahou defenzivní, postrádají sebedůvěru a dynamiku silných států, a které mezi sebou soupeří o kořist po rozpadlém impériu. Nacionalismus zůstal velmi silným činitelem, se kterým se musí počítat, ale pro národní státy je stále těžší a těžší konsolidovat oficiální instituce. Globalizace se stala vhodným slovem k označení mnoha sil, které tuto konsolidaci ohrožují. Jak demokratické, tak autoritářské režimy ztratily monopol na mezinárodní vztahy a musí soupeřit – a jsou zároveň nevědomky měněny – s nadnárodními činiteli: multinacionálními korporacemi, finančními institucemi, masovými médii a nevládními organizacemi (*non-governmental organizations* – NGOs). Role státu se změnila, tak jak se změnil mezinárodní systém, který již nemůže být popisován jako prosté mezistátní uspořádání.

Pro tradicionalisty zůstávají změny omezeny na finanční a ekonomickou sféru. Ani zde, říkají, nelze státní vliv podceňovat. Trh může řádně fungovat jen v legálním rámci, který prosazuje státní autorita. Samostatné, nezávislé řídicí autority sice existují, ale stát zůstává tou nejvyšší zákonnou autoritou. Politická legitimita zůstává ve státních

rukou a je nebezpečnou iluzí se domnívat, že globalizace zruší domácí politické spory. Ve skutečnosti globalizace posiluje tradiční nacionalismus tím, že zdůrazňuje pocit my versus oni. Proti diktátu cizinců může národní komunita i povstat.

Je-li tato tradiční analýza správná, potom globalizace není radikální změnou. Na scéně se objevili noví činitelé, ale státy s nimi mohou jednat stejným způsobem, jako v minulosti. Ačkoli může být globalizace charakterizována vzrůstající rolí nestátních činitelů, tradiční strategická pravidla stále vyhovují: Můžeme analyzovat motivy a zájmy, vyhodnotit rovnováhu sil, a bude-li nezbytné, změnit ji vytvářením aliancí a využíváním protikladů. Ani George Soros, ani Mezinárodní měnový fond nejsou větším nebezpečím, než tradiční ohrožení minulých dob.

Vadou této analýzy je, že nebere v úvahu, že globalizaci lze pochopit jen na základě finančního trhu, a že ignoruje problematiku politické legitimacy. Globalizace je více než čistě ekonomický jev. Ovlivňuje nejen pohyb kapitálu a zboží, ale také výměnu lidí a myšlenek, a tudíž všechny aspekty našeho života. Globalizace je proces, který mění nejenom vnější kontext, v němž státy jednají, ale také přímo povahu států a politických komunit. Dnes se bere ohled i na to, zda autonomní komunity prosazují své zájmy demokraticky, nebo nedemokraticky.

Rozdíl mezi domácí a mezinárodní politikou se stírá a objevuje se **transnacionální solidarita**, která formuje dané prostředí, někdy i politiku, bez použití strategické síly, jako tomu bylo v době studené války. Samotný nacionalismus také získal transnacionální rozměr, vybudoval kontakty od Francie až po Rusko, a zkouší koordinovat své aktivity. Velké muslimské minority žijící v Evropě změnily alžírskou občanskou válku v domácí problém země, kde žijí. Přítomnost ohromné turecké komunity v Německu zatlačuje do pozadí dialog mezi Tureckem a EU, zatímco vlivné lobby ve Washingtonu ovlivňují postoje kongresmanů k rozšiřování NATO a k mírovému procesu na Středním východě.

Stále více problémů má globální dimenzi: Řešení životního prostředí v Číně, zdravotní situace v Africe, zabezpečení jaderných elektráren v Rusku a distribuce vody na Středním východě ovlivňují životy milionů lidí, kteří nejsou občany země, které provádějí příslušná rozhodnutí. A tak vzájemná závislost *de facto* zpochybňuje legitimitu tradičního modelu suverenity. Navíc **globalizace zpravodajství**, jehož symbolem je kabelová síť CNN, mění místní zprávy na světové, a tak se vytváří globální vědomí, i když ne přímo globální společenství. Až na několik málo výjimek, všechny katastrofy, ať přírodní či způsobené lidmi, jsou okamžitě známy. V demokratických a bohatších částech světa se abstraktní pocit příslušnosti ke globálnímu lidskému společenství a konkrétní solidaritě stále zvyšuje.

Nicméně globalizace nevytváří homogenní světovou komunitu. Někdo může namítnout, že studená válka představovala nebezpečí, které způsobilo, že se svět stal strategicky koherentní. Když tato hrozba zmizela, každý stát má svou individuální strategii. Dnes se severské státy EU zabývají situací v baltských státech, středomořské státy vidí prioritu v Alžírsku (Maghrib).

Je velmi těžké kombinovat vyšší integraci se zvětšující se fragmentací. Na globální úrovni působí specializované organizace. Neexistuje sice globální společenství, ale existují globální problémy, které jsou řešeny v určitém rámci. Pro lokální úroveň platí: čím lépe bude svět fungovat, tím více lidí bude cítit potřebu se identifikovat s daným

společenstvím na základě hodnot, ne prospěchu. Fragmentace není pozůstatek minulosti, který musí nutně zmizet s postupující globalizací. Naopak, je produktem právě této globalizace. Stále více cítíme, že globalizace formuje naše životy a že naše budoucnost již není určována hranicemi určité komunity.

Tato globalizace je ovšem jiná, než byla v roce 1914. Dnešní proces není jen globální interakcí existujících politických entit, ani nástup nových činitelů, kteří soutěží s těmito entitami. Je charakterizována oslabováním existujících institucí, veřejných i soukromých, a přímou konfrontací jednotlivců s globálními silami.

Globální hrozby

Jaký je účel a smysl strategie v tomto novém kontextu? Politická společenství vznikala zpočátku kvůli tomu, aby zajistila přežití svých členů. Porážka znamenala otroctví pro obyvatele poraženého města, tím nejzákladnějším požadavkem na strategii bylo, aby chránila komunitu před takovou strašnou porážkou. Vlastně až do současnosti zůstává základním cílem nezávislost a právo na sebeurčení je jedním z nejpůsobivějších motivů, které existují. Nejdůležitějším cílem národní strategie je zabránit, aby daná komunita neupadla do područí jiné.

Co se ale stane, když vyjde najevo, že suverenita byla pouze zdánlivá? Co se stane, jestliže bude politická komunita rozrušena ze spodu i s vrchu? Prvním důsledkem globalizace je proto **změna povahy ohrožení**, kterému komunita musí čelit. V globálním světě politické komunity zaručovaly svým členům ochranu a bezpečnost, zároveň představovaly hlavní hrozbu bezpečnosti jiným komunitám. Pro politickou komunitu byla skutečnost, že je ohrožována, a sama představuje hrozbu, základním východiskem, a proto strategie především měla najít tu správnou rovnováhu, která by zajistila vlastní bezpečnost, aniž by provokovala nepřátelské koalice. Staří Římané říkali: *Oderint dum metuant*, což v překladu znamená: Ať nás nenávidí, jen když se nás bojí. Mezi obranou (*defence*) a zločinem (*offence*) byla spojitost. Lidská společnost byla ambivalentní – sama sobě zárukou a zároveň hrozbou pro ostatní. Každá komunita byla posilována pocitem ohrožení z vnějšku.

Situace se radikálně mění, jestliže hrozba již nepřichází od jiné komunity, ale spíše má svůj zdroj ve vnitřním oslabení komunity. Právo na sebeurčení se mění na právo na odtržení, tím je ohrožováno přežití existujícího státu. Takový vývoj, zvláště je-li spojen s rozšiřováním zbraní hromadného ničení, by nás měl přimět k tomu, abychom znovu promyslili naše strategické koncepce. Dvě hrozby jsou zvláště závažné: občanská válka a nové možnosti mezinárodního terorismu.

a) *Strategické důsledky občanské války*

Rozdíl mezi občanskou válkou (vnitřním konfliktem) a mezinárodním konfliktem postupně zmizel. Občanské války byly v posledních letech těmi nejhoršími konflikty, které se ve světě odehrávaly, ale tradiční velmoci si jen velmi pomalu uvědomovaly jejich strategické důsledky:

Za prvé, hlavní mocnosti, protože užívaly starého strategického myšlení, neviděly, že občanská válka může představovat strategické ohrožení. Nedávné konflikty v Jugoslávii, Africe, bývalém Sovětském svazu se neodehrávaly ve strategicky důležitých oblastech, proto by teoreticky neměly narušovat rovnováhu moci. Trvalo dlouho, než

mocnosti zjistily, že tyto konflikty mohou být nebezpečné, ne tím, vytvářejí převahu moci ve prospěch jedné určité země či skupiny zemí, ale protože porušují standard mezinárodního chování a otevírají černou díru do které mohou být vtaženy i další země. Státy, které nebyly přímo vtaženy do konfliktu, se proto rozhodly, že k takovým konfliktům nezůstanou ani lhostejné, ani neschopné činu.

Definování strategických cílů za neexistence jasně určené hrozby je obtížné. Neexistuje žádný vhodný metr, podle kterého by bylo možné stanovit vhodný stupeň angažovanosti. Cynici by mohli dovodit, že stačí udělat jen tolik, aby se uklidnila veřejnost, a že tou nejlepší politikou je minimalizovat možná rizika, a zároveň budit dojem, že se něco dělá. Nástup humanitárního pohledu na zahraniční politiku ale nutí vlády, aby něco dělaly, i když v konečném důsledku toho neudělají zas tak mnoho. Ukázalo se, že **izolovat chaos budováním sanitárního kordonu není realistickým řešením ve světě, kde nelze zastavit pohyb nejen lidí, ale i informací.** Není možné očekávat, že vztahy mezi jednotlivci, korporacemi, státy budou organizovány na základě globálního rámce právních standardů, zatímco etické normy zůstanou vyhrazeny jen pro vnitřní potřebu jednotlivých států. Systém zákonů, který je pokládán za nezbytný pro účinný management globální ekonomiky, nemůže být založen výhradně na technickém základě. Vyžaduje porozumění globálním hodnotám, což sice nemusí stačit k vytvoření globální komunity, ale může přinejmenším vytvářet společnou základnu pro jednání.

Strategickým cílem by se mělo stát prosazování mezinárodních morálních hodnot. Bohužel provizorní povaha daytonských dohod (*Dayton Accords*) z roku 1995 ukazuje na omezené možnosti prosazování takových standardů. I když bylo použito jak morálního nátlaku, tak tradičních strategických prostředků, dosažené řešení bylo tradiční. Nebyly zasazeny dostatečně velké síly, aby zabezpečily mezinárodní standardy chování. Spojené státy a jeho evropsští spojenci vytvořili rovnováhu moci mezi muslimsko-chorvatskou federací a Srby. Hrůzy války mezi Chorvaty a Muslimy byly účelově zapomenuty a Srbové se podrobili. Bylo *de facto* přijato rozdělení Bosny, které vzniklo na základě etnických čistek, žádná strana nemohla nárokovat morální vítězství. Válka dočasně skončila, ale skutečný mír nevznikl.

Nevyhlášené „šedé války“ naší doby jsou nepřijemnou připomínkou protikladnosti lidské povahy. Patříme k určité komunitě, identifikujeme se s určitými zájmy, ale děláme rozdíl mezi vzdálenými konflikty a těmi, které mohou ohrozit naši domovinu. Chápeme, že nemůžeme dlouho ignorovat konflikty ve vzdálených zemích, o kterých nevíme nic. Uznáváme, že musíme definovat stupnici našich zájmů, ale povinnost zakročit není tím měřítkem, které by určovalo stupeň naší angažovanosti. Avšak globalizace nedovoluje ústup za fyzické či morální hranice. Máme představu o tom, jak morálně by mezinárodní řád měl vypadat, ale při chápání našich vlastních hodnot jsme značně flexibilní. Výsledkem je kompromis a dvojznačnost.

b) Strategické důsledky nebezpečí terorismu používající ZHN

Druhým problémem, který se ve věku globalizace může stát strategickou hrozbou, je terorismus. V mezinárodních vztazích to není tak zcela nový fenomén, vzpomeňme atentát v Sarajevu v r. 1914. I když teroristické činy mohly být někdy příčinou historických událostí, historici se shodují v tom, že strategický význam nikdy neměly. Je to zbraň slabých.

Pokud by ale teroristé použili ZHN, hodnocení se mění. Je prokázáno, že není tak těžké získat znalosti potřebné k sestrojení a použití těchto zbraní. A je to snadnější za situace, kdy mizí rozdíly mezi státními a nestátními organizacemi. Před bohatými zeměmi severní polokoule vzniká nová situace. Teroristé mohou využívat hroutícího se státu a tzv. privatizace potřebných kapacit. Tvoří se šedá zóna, která stírá rozdíl mezi vnitřní a vnější bezpečností, mezi kriminálním a strategickým ohrožením.

Pokud toto nastane, nemůžeme použít strategické koncepce, které vznikaly v prvních čtyřiceti letech jaderného věku. Jaderné odstranění může být v restrospektivě chápáno jako nejvyšší racionalizace tradiční strategie. Jedno centrum rozhodování o jaderných zbraních odpovídá koncepci států jednajících jako sjednocený racionální činitel, jehož strategická hodnota může být kvantifikována a vyvažována s ohledem na jaderný holocaust. Použití jaderných zbraní, nebo jiných zbraní hromadného ničení, nestátními činiteli, respektive hrozba jejich použití (i když děláme rozdíl mezi různými třídami ZHN) vylučuje dialog, protože neúzemní povaha nestátního činitele vylučuje, by mohl být spojován s jakýmkoli státem.

Tudíž **stabilita, dosahovaná prostřednictvím odstranění, by mohla být nahrazena preventivními akcemi.** Tento operační požadavek zvyšuje tlak na stát, aby vybudoval potřebné instituce na shromažďování informací. Vzniká zásadní otázka, zda demokracie budou i nadále rozlišovat mezi tím, co si bylo povoleno v zahraničí, a co doma. Pokud neexistuje žádné zahraničí, stává se každý občan potenciálním nepřítelem. Rovnováha mezi požadavky na zajištění kolektivní bezpečnosti určité skupiny a požadavkem svobody jednotlivce mohou být převráceny ve prospěch prvního.

Rozšiřování ZHN může dát i zcela nepatrnému lokálnímu konfliktu globální rozměr, který nemůže být ignorován. Na druhé straně to může zvýšit neochotu Západu intervenovat, protože se zvyšuje riziko použití těchto zbraní. V tomto smyslu je rozšiřování ZHN symbolem nových hrozeb spojovaných s globalizací. Neočekávaným produktem globalizace je fragmentace. Globální válka – jako výsledek konfrontace mezi dvěma soupeřícími komunitami – se zdá nepravděpodobná, ale **globální chaos**, vzniklý jako následek všeobecné ztráty politické kontroly událostí, s podobně ničivými důsledky, se nezdá tak nemožný. **Globalizace neodstraňuje Clausewitzovy „zmatky války“, spíše je rozšiřuje i na politickou sféru.**

Globální možnosti

Globalizace vytváří nové hrozby, ale také nabízí nové možnosti jejich řešení. Státy by se neměly dívat na nestátní činitele jako na své konkurenty, protože se mohou stát jejich partnery – mohou je ovlivňovat a uplatňovat v nich svůj nepřímý vliv. Státy ztratily monopol mezinárodních vztahů, je proto přirozené, že ho snažily obnovit využíváním nestátních agentur, tak to dělal např. Sovětský svaz. Soukromé organizace, sahající od různých islámských nadací až po společnosti vedené bývalými důstojníky, poskytovaly rady a zbraně stranám účastnícím se jugoslávského konfliktu, a tak otevíraly cestu západním politikům. Jejich činnost se řídila logikou tzv. tajných operací, a tak mohou být považovány za nepřímé americké zasahování.

Demokratické státy mohou jít ještě dále a uznat, že mohou mít prospěch i z nestátních organizací, ve kterých nemají vůbec žádný vliv. Německé politické nadace, velké americké nadace a francouzské humanitární organizace jsou známy svou nezávislostí,

a přece jejich cíle jsou v souladu se záměry demokratického společenství, jehož jsou výrazem. Jejich taktika se od oficiální může často lišit, způsobovat problémy tradiční diplomacii, ale zisk převyšuje možná rizika. Skutečnost, že státy ztratily monopol zahraniční politiky také znamená, že nemusí nést celou tíhu mezinárodních vztahů. Například při jednání s Pekingem Spojeným státům velmi pomáhá, že organizace, zabývající se lidskými právy, vyvíjejí na Čínu nátlak.

Globalizace dává státům další důležitou příležitost. Nahrazuje systém, ve kterém byla jediným nástrojem diplomacie. Oslabení státních struktur usnadňuje provádění nepřímé strategie, jsou využívána obchodní spojení, školství, svobodnější výměna informací. Lze namítnout, že diktátorské režimy budou vždy ve výhodě, protože mohou tyto nepřímé kontakty ignorovat, ale demokracie ne. Ale demokratické státy, právě díky své rozmanitosti, mohou lépe vstřebávat informace, aniž by si tím uškodily, a naopak: právě diktátoři mohou být ohroženi svobodnou výměnou informací. Bud' získají naprostou kontrolu informací, které přicházejí do jejich země, a tudíž riskují, že nebudou schopni chápat svět, ve kterém žijí – jako je tomu v případě Severní Koreje – anebo přijmou jistý stupeň otevřenosti a brzy zjistí, že v informačním věku nelze být informacím otevřen jen napůl.

Globalizace tedy rozšiřuje metody a techniky, které jsou typické pro současné demokracie, i na sféru mezinárodních vztahů. Není to v žádném případě vytváření jakési globální demokracie, ale na mezinárodním trhu idejí a schémat, mají strategickou výhodu ty země, které jsou zvyklé určité disciplíně z domácího politického trhu.

Strategie jako marketing

Má strategie, v tomto novém kontextu, charakterizovaném novými hrozbami a novými možnostmi, vůbec nějaký smysl?

Slovo strategie má tradičně dvě vymezení. V protikladu k taktice hodnotí činnost v dlouhodobém rámci, aby určila faktory, které jsou pro budoucnost relevantní, případně, které by mohly budoucnost formovat, i když takový požadavek je v současné době poněkud troufalý. Ve věku globalizace totiž vzájemně závislý svět vypadá spíše jako počasí, které je popisováno teorií chaosu: Skutečnost je ovlivňována miliony proměnných, kauzalita se nedrží lineárního modelu, důsledky nejsou úměrné příčinám. Je marnou snahou určovat klíčové determinanty. Meteorologové proto vytvářejí pouze globální modely, jejichž cílem je identifikovat posloupnost událostí, ne odhalovat jednotlivé racionální jádro systému.

Stratég zítřka bude vypadat zřejmě jako meteorolog. Bude měnit jak své cíle, tak metody. Idea, že by jednotlivec nebo lidské společenství mohlo stanovit dlouhodobé cíle, poté vypracovat strategii, kterou by bylo možné těchto cílů dosáhnout, se stává stále více a více nerealistickou. Je příliš mnoho faktorů, které nemůžeme ovlivňovat, příliš mnoho faktů, které neznáme. V minulosti u států, které mohly být identifikovány se svými představiteli, bylo možné vyhodnotit jejich potenciál, zdroje, odhadnout potenciální směr vývoje a definovat politické možnosti. Dnes je ale obtížné určit i vlastní možný vývoj, natož ho předvídat jinde.

Úspěšná strategie není nic víc než série úspěšných taktických akcí. Cílem strategie tedy není určit nejlepší možná řešení a najít prostředky, jak jejich dosáhnout, ale udržovat tolik otevřených řešení, kolik je možné, aby bylo dosaženo maximální taktické

flexibility. Skutečná hodnota možnosti rozhodnout se, nebo se nerozhodnout, uznávaná již dlouho ve finančním světě, se stává stále víc součástí i politiky. Zdá se, že současní úspěšní političtí vůdci se touto metodou řídí. Jsou často kritizováni za to, že nemají žádnou vizi. Jejich politický program je prý vágní, a pokud mají obecně definovat své cíle, neidentifikují je o mnoho více než mají napsáno ve svém politickém programu.

To neznamená, že by se političtí vůdci vzdali jakýchkoli strategických ambicí. Ty představují spíše rámec, ve kterém mění svá rozhodnutí. Snaží se využívat krátkodobých cílů, časové rozdělení vyrovnává integraci prostoru a obvykle stanoví i limity řady faktorů, které jsou brány v úvahu. Každá nová situace je posuzována nezávisle, protože v globalizovaném světě je příliš mnoho problémů, které mohou mít globální důsledky, a které proto zasluhují globální pozornost. **Strategie potom není nic jiného, než plán, rámec činnosti, spojující určité situace, které jsou jinak nespojité.** Takové plánování je velmi užitečné, protože zvyšuje prediktabilitu, předpověditelnost, a pomáhá formovat pocit identity uvnitř konkrétního společenství. Hospodářské korporace vytvářejí značku, politici zavádějí styl.

Řízení přechodu

Minimální definice rozsahu strategie – pokud může být s nazývána strategií – se vztahuje k situacím, ve kterých globalizace rozměňuje politickou moc a oslabuje tradiční činitele mezinárodních vztahů. Vliv globalizace je nestejnoměrný. Válka v Perském zálivu (1990–91) postavila Irák (tradičního mezinárodního činitele, jehož síla byla značná a která se měla ještě zvýšit tím, že se zmocnil dalšího území) proti koalici států, které měl ve věku globalizace brát v úvahu. Konfrontace Západu s jugoslávským prezidentem Slobodanem Miloševićem byla konfliktem dvou různých systémů strategické logiky. V případě Číny se rozhodování řídí jak logikou globalizace, tak tradičním posuzováním strategické důležitosti.

Nejtěžším na období, do kterého právě vstupujeme, je to, že globalizace má sice velký vliv, ale ještě nerozředila politickou moc do té míry, aby tradiční strategické rozhodování ztratilo svou důležitost. Toto období kombinuje klasickou rovnováhu sil s prvky nového světa, ve kterém je bezpečnost stavěna na **rovnováze závislosti**, a ve kterém jsou hranice mezi komunitami i jejich politická moc oslabeny. V tomto kontextu zůstávají metody používané k zajištění vlastní bezpečnosti, těmi, které ohrožují jiné.

A tak vzniká otázka, zda je možné mezinárodní vztahy vyřešit buď díky globalizaci, anebo na navzdory ní. USA stále zůstávají tradiční mocností, která je schopna krize snadno zvládnout. Irácká agrese – jedna z nejtradičnějších hrozeb – byla vyřešena tradičními prostředky moci, podle pravidel tradiční strategie. Ani porážka Iráku, ani daytonske dohody neznamenají, že byl splněn úkol organizovat svět, jehož jednotlivé složky dosáhly různého stupně vývoje.

Několik možných řešení zůstává otevřených. Jedním z nich je pověřit USA úkolem tento obtížný přechod řídit. Pokud se politická moc bude stále vměšovat, pokud proces jejího oslabení nebude pokračovat, zůstanou Spojené státy neochotným, ale výkonným šerifem světa v přechodu. Tvrdá americká síla bude poskytovat deštník, pod kterým budou hledat ochranu i další státy. Z USA se stane nejvyšší ochránce zákona, tolerantní policista, pod jehož patronací se bude konsolidovat svět norem a pravidel. Evropská

unie je lepší při řízení jako „měkká moc“, ale při prosazování tvrdé moci není schopna poskytovat vzájemné zajištění. Jestliže je tento pohled správný, jediné úkoly, které globalizace kladé, jsou úkoly americké moci. Přejít ke skutečně globálnímu světu bude ohrožen, budou-li ostatní mocnosti ztěžovat roli Washingtonu jako tolerantního policisty, nebo bude-li americká vláda paralyzována domácími problémy, které globalizace přináší.

Jak realistické je toto americké řešení? Spojené státy pochopitelně nejsou imunní vůči vlivu globalizace. Naopak, země je její laboratoř a není jisté, zda taková imperiální mocnost podobný nápor v demokratickém kontextu dlouhodobě vydrží. Proces fragmentace, vznik malých komunit, je v USA velmi silný. Američané jsou vystaveni procesu globální integrace, a to vytváří meze při používání síly, čehož chytře využívají ty země, které nechtějí být Spojenými státy komandovány. Globalizace dělá definování národních zájmů USA ještě problematictější, čehož využívají různé nátlakové skupiny (lobbies) a prosazují vlastní zájmy, na úkor promyšlené a komplexní strategie.

Z mezinárodního hlediska nejsou námitky proti americkému vedení nevýznamné. Moc Spojených států vytváří ve světě opozici. Některé země zpochybňují legitimitu privilegované úlohy, kterou – jak se zdá – si USA samy určily. Jak může jedna mocnost, ve světě, kde je otázka legitimacy stále důležitější, rozhodovat za zbytek světa, a zároveň tvrdit, že legitimita spočívá na demokratickém konsenzu, ne na síle? V mnoha rozvojových zemích tento protiklad vzbuzuje podezření, že globalizace není v podstatě nic jiného, než ideologie, která má podepřít nároky USA, jako světové velmoci tím, že oslabí politické instituce ostatních států, zatímco americká vláda bude chráněna.

Taková podezření v kombinaci s vlastními, americkými pochybami zda USA mají hrát roli světového čteníka, vyvolávají otázku, je-li tato pozice „tolerantního šerifa“ udržitelná. K tomu všemu existují i objektivní meze americké kontroly, jak ukazují třeba příklady Izraele a Srbska, případně vzestup nových velmocí, jako je Čína.

Jednou alternativou může být vznik **multipolárního světa**. Taková strategická reakce na globalizaci znamená podporovat změnu váhy politických institucí. Potenciálními kandidáty, kteří by mohli určovat transformaci na regionální bázi, jsou EU a Čína. Moc Spojených států by se stala pro svět přijatelnější, protože by byla vyvažována dalšími státy, a proces oslabování mocností a globalizace by byl kontrolován hlavními politickými aktéry. Několik mocností by se chovalo jako výbor akcionářů, který se dohodne na pravidlech a směrnicích, které mají vytvořit co nejlepší rámec pro svobodné, transnacionální aktivity jednotlivců, korporací a nevládních organizací. Další země nebudou mít jinou možnost, než tyto normy přijmout.

Tento model předpokládá, že mocnosti druhého řádu se s takovým uspořádáním smíří a že u jednacího stolu bude sedět pouze omezený počet účastníků, aby bylo možné dojít snadněji k dohodě. Role nových kontinentálních mocností je protikladná: očekává se, že se budou chovat jako politické mocnosti v tradičním smyslu. Mají se účastnit koncertu kontinentálních států – období „koncertu národů“ devatenáctého století, který jak známo skončil velmi špatně. Pro příští „koncert Evropy“ to nejsou zrovna příznivé vyhlídky. Příliš velké demokratické zánecí potom může zničit umírněnost, která je nutným předpokladem, aby systém nepřetržitě fungoval. Kombinování tajné diplomacie a veřejných politických prohlášení se v roce 1914 ukázalo jako osudové. Méně tajné diplomacie by snad mír uchránilo a dnešní svět již podobnou chybu

opakovat nebude, protože se stal více transparentním. Proti tomu se dá nicméně namítnout, že složitost mezinárodních vztahů, která nahradila tajnou diplomacii, představuje stejné riziko, jakým byla tajná diplomacie. A navíc si v mnoha zemích lidé stěžují, že rozhodnutí provádějí technokraté – za jejich zády. Koncert kontinentálních států by velmi brzy musel řešit dilema, které zničilo bývalý „koncert národů“: existuje příliš mnoho globálních politických problémů a příliš mnoho politikaření, aby bylo možné dosáhnout kompromis. Situace by se pohybovala mezi ochromením jakékoli činnosti a krizí. K tomu by se měl rozšiřovat počet politických institucí, což zvýší napětí mezi aktéry, kterým bude svěřen globální management. Je nepravděpodobné, že by oslabené politické instituce, řídící osudy rozdílných komunit, měly sílu dosáhnout kompromisu, který je nezbytný pro úspěšné fungování systému. Naopak, političtí činitelé budou v pokušení trvat na své nezávislosti, jako na způsobu, kterým se ujišťují o své nejisté identitě. Ve vzájemně provázaném světě taková situace pravděpodobně skončí konfrontací.

Zda tento model odpovídá Evropské unii, a zda se vůbec jedná o viditelné znaky přicházejícího multipolárního světa, to je otevřená otázka, která bude zodpovězena, až bude definována povaha evropské politické integrace. Předně se EU snaží vyrovnat s americkou hegemonií. Některé reakce ze strany USA vůči euru zase ukazují strach z potenciálně nezávislé Evropy. Jednotná měna a společná zahraniční a bezpečnostní politika (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*) ukazují, že nejvyšší ambicí EU je suverenita v tradičním smyslu. Ale její institucionální rámec – nezávislá centrální banka – a rovněž ujišťování, že CFSP musí být kompatibilní s NATO ukazují, že cíle evropské integrace jsou přece jenom komplexnější a méně tradiční.

Možná se Evropská unie snaží nalézt třetí model, který nebude založen ani na americké převaze, ani na prosazování nezávislosti a suverenity. Nesnaží se vytvořit suverénní Evropu, která si může dovolit ignorovat ostatní mocnosti, včetně USA. Spíše se snaží zabránit jakémukoli státu, USA nevyjímaje, aby takovou pozici zaujal. Jejím cílem je institucionální a politická odpověď na vzájemnou závislost. Taková vzájemná institucionální závislost bude možná jen tehdy, jestliže se nutná přizpůsobení, nezbytná pro smíření několika politických entit kontinentální velikosti, budou provádět na funkčním základně, projednávat na zvláštních fórech zaměřených jen na jeden problém, a ne prostřednictvím nepraktických globálních politických programů. Jednání by měla být rozdělena podle obsahu, transparentnost by měla být kombinována s účinností. To bude možné jen v tom případě, že silné, specializované multinárodní instituce poskytnou rámec, ve kterém se budou konat taková jednání mezi státy, kde budou brány do úvahy i neoficiální, nevládní názory. A konečně by měly být definovány společné právní principy. Ne utopický světový zákon, ale **kompatibilita různých právních systémů**, které by vytvořily základnu pro urovnávání sporů. Tady může posloužit jako dobrý příklad Světová obchodní organizace (*World Trade Organization – WTO*), která řeší obchodní vztahy mezi USA a EU. To je metoda, která by nemusela zůstat omezena jen na obchodní záležitosti, ale mohla by vytvořit společnou etickou základnu přesahující hranice států.

Tento třetí model má samozřejmě právě tolik problémů, jako dva předchozí. Spojené státy mu kladou odpor, protože v něm vidí překážku jednostranného použití síly. Z Evropské strany zase určité státy pokládají za snazší delegovat odpovědnost na USA,

jiné státy zase požadují naprosto nezávislou Evropu. Politické subjekty by si raději přály nějaký chytlavý slogan, což vzájemná závislost není. Zbytku světa, který nezažil takové katastrofální následky nacionalismu jako Evropa a který kladé menší důraz na instituce, se jeví snaha zřizovat množství transnacionálních a mezinárodních institucí jako nevhodné. Navíc je to vnímáno jako eurocentrický přístup. Žádný jiný světadíl totiž takové instituce, srovnatelné s EU, nemá, i když Latinská Amerika v tomto směru určité pokusy podniká. V Asii jsou mezinárodní a transnacionální organizace velmi slabé.

Závěr

Na základě zde popisovaných scénářů můžeme s jistotou tvrdit jen jedno: naše budoucnost nebude odpovídat ani jednomu z nich, ale z každého si něco vypůjčí. Naprostá převaha Spojených států je v budoucnu nepravděpodobná, stejně tak jako konfrontace mezi státy, ve větším měřítku, která by měla dramatické následky. Čím komplexnější bude scénář **institucionalizované vzájemné závislosti**, tím trvanlivější základy budou položeny. Přechod od klasického mezistátního systému k organizované závislosti je nejistý proces, ponechávající jednu velkou otázku nezodpovězenou. Století, které zažilo dvě nejničivější války v historii, se chýlí ke konci: stane se další světová válka díky globalizaci méně pravděpodobnou?

Odpověď pravděpodobně leží někde mezi rozšiřováním moci, která si vytváří svůj vlastní systém rovnováhy a kontroly, a vlivem moderní technologie na vzájemně závislý svět. Kombinace akumulace síly a globálních zájmů uvedla do pohybu dvě světové války. Přední světoví politici mají dnes pravděpodobně více moci než jejich předchůdci, ale menší možnost ji kontrolovat. Proto jsou méně ambicióznější a opatrnější. Ale i to může vést k nepředvídatelné řetězové reakci. Tradiční mocnosti snad dokázaly kontrolovat události, které se vymykaly obvyklému modelu vztahů mezi státy, na druhé straně, pokud se angažovaly, události nabývaly tragického obratu.

Skutečná strategie je velkým úkolem, který nás musí provést mezi dvěma souběžnými riziky: životem v chaosu a globální válkou. Smyslem strategie ve věku globalizace by mělo být vyhnout se takovým výsledkům. Její úspěch bude vyžadovat docela jiné, téměř opačné kvality: správné chápání světa, který opouštíme a do kterého zároveň vstupujeme, vůdcovské nadání, spojené s oportunním smyslem pro adaptaci rozšiřování moci, schopnost soustředit síly a rychle přijímat důležitá rozhodnutí, zmírněné ochotou připustit více možných řešení, pochopením rovnováhy sil a univerzální etickou odpovědností.